

ANTROPOSOFI SOM RELIGION

Antroposofi introducerades när det rationella tänkandet trängde ut myten ur världen och blev därför en överväldigande uppenbarelseupplevelse med religiös färgnyans. Vad betyder det i dag?

Nyligen förvånades journalisten Thomas Steinfeld över intensiteten i den interna antroposofiska striden rörande den Kritiska Utgåvan av Rudolf Steiners skrifter. Konflikten häftiga karaktär vittnar om "att man i religiös mening har med tros-texter att göra".¹ På motsvarande sätt – så ser den välvillige utomstående betraktaren det – blir Rudolf Steiners verk och dess omsättning till praktik i första hand uppfattat som en troslära. Så verkar det faktiskt ha varit. Steiner hade själv inga illusioner om detta. Inför den blivande kretsen av präster i Kristen-samfundet säger han redan i september 1921 att vetandet "existerar ännu inte för majoriteten av de som intensivt intresserar sig för antroposofi". En slags "religiös känsla, ett religiöst förnimmelande" leder talrika människor till antroposofin "troget och som en trossak" och inte i form av medveten kunskap, "som botanikern genomskådar botaniken".²

Skydd mot den problematiska världens provokationer

Detta kan bli en besvärande och irriterande insikt för erfarna antroposofier som hävdar att Rudolf Steiners lära inte bara är ett trosinnehåll, utan företräder vetenskapligt säkrade forskningsresultat. Men insikten är varken överraskande eller anstötlig. I det spirituella mör-

ker som under loppet av 1800-talet bredde ut sig över den civiliserade världen, var antroposofin primärt en överväldigande uppenbarelseupplevelse för sökande själar. Den kastade ett befriande ljus över det materialistiskt-positivistiskt dystra landskapet som vittnade om världsskeendets meningslöshet. Den var magiskt vacker, den erbjöd nya perspektiv som inbjöd till handlande under eget ansvar inom alla yrkesområden. Utan alltför mycket eftertanke kunde man gripa tag i den.

Perspektivet kritisk distans, som med tiden blivit outhärlig, hade aldrig kunnat bli drivkraft för Rudolf Steiners första elever, som grep sig an verket så ohämat och energiskt, som de i sina knappa levnadsvillkor gjorde. De hade aldrig grundat så fruktbara institutioner och spridit dessa reformtankar om detta perspektiv hade varit tongivande. Att antroposofin av flertalet av sina förespråkare praktiserades som religion var förmodligen den avgörande förutsättningen för dess framgångar. På det sättet vann antroposofin mark betydligt snabbare än genom lärda föredrag och utbildningsprocedurer.

Men samtidigt bildades genom detta redan under Steiners tid hemtrevliga inre miljöer som stabiliserades genom eget språkbruk, vanor, ritualer och erbjöd skydd mot en problematisk omvärld som gärna betecknades som "yttrevärlden". En värld som uppenbart ensidigt och på skadligt sätt organiserades av den "yttre vetenskapen", av krafter som

¹ Thomas Steinfeld: <Wie fotografiert man den Allgeist?> Süddeutsche Zeitung 20.1. 2014

² Samtal 28.9. 1921, GA343 (1), sid 98 f.

upplevdes som hotfulla och ganska snart också som fientliga.

Det föll i glömska, om det överhuvudtaget noterades, att Steiner i sin vetenskapsteoretiska skrift *Von Seelenrätseln (Sv. Om själsgåtorna övers. anm) 1917* - som beskriver den antroposofiska andliga forskningens förhållande till empirisk forskning av gängse natur ur hans synvinkel - där talar om en öppen "filosofi om människan" som bägge forskningsriktningarna i samförstånd skulle kunna samverka om vad gäller uppbyggnad och vidareutveckling. Det var aldrig hans mening att byta ut den etablerade världsbilden med en ny. Han hoppades på att antroposofin som vetenskap om anden och antropologin som en vetenskap som bygger på sinnesdata, genom tålmodiga ansträngningar, trots sina till en början helt motsatta diskursfält, skulle visa sig vara kompatibla ända in i minsta detalj. Som en positiv och en negativ fotografisk plåt.³ Han eftersträvade ett fördomsfritt samtal med öppen utgång, inte att trumfa igenom giltiga sanningar.

Den antroposofiska borgen

Den första generationen av Steinerlärjungar hade med få undantag inte tid och ofta inte heller lust att ta hänsyn till detta. "Vi var de som räknades", berättar Jürgen Schürholz, en av de tongivande antroposofiska läkarna, när han med en humoristisk underton blickar tillbaka på de elitära stämningarna på den tidens berömda medicinska fackkonferenser på Comburg vid Schwäbisch Hall. "Det var en härlig varm vi-känsla. I den mån vi begrep att antroposofin inte bara fanns för den egna värmebildningens skull, utan för världen, kunde det inte bestå på det sättet. Men för att vi skulle hitta oss själva var det säkert nödvändigt."⁴ Fortfarande idag vårdas och skyddas detta varma inre rum inom stora delar av den

antroposofiska rörelsen. Här och där känner man sig hos oss som i en borg, utsatt för fara och omgiven av fiender, men ändå skyddad i gemenskapen på väg mot ett fjärran mål.

Det säger sig nästan självt att frågorna gällande den gemensamma sanningen spelar en avgörande roll i en gemenskap som bygger på "trohet och tro". För den religiöse antroposofen visar sig denna sanning först och främst i Rudolf Steiners utsagor, trots att han själv energiskt värjde sig mot den hållning som finns bakom en sådan uppfattning. I föredragen om "de ockulta rörelserna under 1800-talet" talar han om den missvisande "bindningen av den fria viljan in i visionärt klarseende", men även om fatalism och om förhållandet sådana bindningar har till den "åttonde sfären". Överraskande är att han i detta sammanhang även karakteriserar en trossämsig bindning till sig själv, den andliga läraren, som skadlig. "Och om någon säger: doktorn har sagt att det måste göras - betyder det att denne vill låta en främmande vilja få inflytande över honom, att han inte vill låta sig bestämmas ur sig själv utan ur något annat; han skulle då vilja att den andre skulle bära in en böjelse i den fysiska världen att binda upp den fria viljan."⁵

Spirituell alzheimer

Ur det naiva, ofta förekommande "doktorn har sagt" emanerar ofta sökandet efter absoluta sanningar och genom detta en säker väg till stridigheter, som man träffar på i alla trosgemenskaper som funnits i världshistorien och som fortsätter att finnas. I samma utsträckning som ångesten för "yttrevärldens" faror växer, växer också tendensen till att de uppstådda konflikterna permanentas, att emotionerna blir fanatiska, att det blir ett fundamentalistiskt skyttegravskrig. Ofta strider man då inte längre om olika typer av information från den andlige

³ GA 21, sid 32 f.

⁴ Das Goetheanum, 5.12.2014, sid 7

⁵ Föredrag 18.10. 1915, GA 254, sid 98

forskaren utan om personliga fantasiföreställningar, som exempelvis visade sig efter Steiners död gällande hans efterföljd, hans eventuella återkomst, hans verksamhet i den "esoteriska styrelsen". (Katolska kyrkans överhuvud – dess interna debatter ter sig ibland som spegelbilder av antroposofiska trosgemenskapers problem – talade nyligen i Vatikanen om "spirituell alzheimer, som leder till en avhängighet av ofta egna konstruerade trosföreställningar".⁶

Hur mycket vi än har den antroposofiska grundargenerationens varmhjärtade religiositet att tacka och deras engagerade efterföljare, borde man inte bortse från att de sociala följdfenomenen av denna religiositet försätter antroposofier in i farozonen till att inte bara utifrån nedvärderas till en sekt, utan även att tvinga Rudolf Steiners impuls in i något sektartat genom vårt eget förhållningssätt. Att inte förväxla Rudolf Steiners andliga gåvor ur hans efterlämnade verks outtömliga rikedom med egna iakttagelser, intuitioner och insikter, skyddar mot de sekteristiska irrvägarna. Endast det man själv bearbetat är antroposofi i mening av den citerade anmärkningen Steiner gjorde avseende den begränsade räckvidden hos en antroposofi som bygger på "trohet och tro".

I vilket förhållande står nu de betrodda antroposoferna till det på egen hand förvärvade och genomskådade, "som botanikern genomskådade botanikern"? "Vi eftersträvar ett säkert vetande", heter det i *Frihetens filosofi*, "men var och en på sitt sätt."⁷ Med detta karakteriseras en viktig skillnad. De flesta medmänniskor och också vi själva, när vi fördomsfritt tittar på oss själva, litar på kompetensen hos experterna inom vetenskaplig forskning. "Vetenskapen slår fast": denna sats, även om den sedan länge i sin relativa giltighet kan angripas kri-

tiskt⁸, ingjuter fortfarande respekt i oss. Vi ser ingen anledning till att genom egen ansträngning fullfölja det som på det sättet bekräftats. Men just detta gör botanikern som själv "genomskådade" ett fenomen i växtvärlden, som verifierar det genom egna varseblivningar eller ser det eller tolkar det annorlunda än som han lärt sig att se det. Just detta kräver Steiners antroposofi av oss om vi inte bara vill acceptera den genom "trohet och tro".

Detta kan ske på en hög teoretisk nivå. Då kommer vi – som den moderna kritiska filologiska forskningen kräver – inte alltför snabbt att interpretiera en författares utsagor som något självklart, såsom den äldre antroposofiska forskningen kring Rudolf Steiners verk som hans framställning i självbiografien *Mitt liv* belyser, utan så som den visar sig i den stegvisa utvecklingen i en historisk kontext.⁹ I samband med detta måste vi offra traditionella föreställningar, som har blivit oss kära, till den kalla nykterheten under den distanserade beskrivningens process, som kan förverkligas genom den skolade historiska betraktaren. Det som sedan blir kvar är eventuellt mycket mindre tillfredsställande för våra emotioner än det traditionella godset. "Det jag äger ser jag som i fjärran och det som försvann, blir verklighet för mig", Goetheord som karakteriserar den historiskt-kritiska historieprocessen.¹⁰

Men hur ser umgänget med växtvärlden på en teoretiskt mindre anspråksfull nivå ut? Den engagerade botanikern lär sig först. I samma utsträckning som hen sedan kan hålla det inlärdade tillbaka och

⁸ Ludwilk Fleck: *Entstehung und Entwicklung einer wiewissenschaftlichen Tatsache*. Frankfurt 1980
⁹ Se David Marc Hoffmann: *R Steiners Hadesfahrt und Damaskuserlebnis* i Rahel Uhlenhoff (utgivare): *Anthroposophie in Geschichte und Gegenwart* Berlin 2011, sid 90 ff. Och Jörg Ewertowski: *Anthroposophie als Geisteswissenschaft. R Steiners Geistbegriff vor dem Hintergrund von Aristoteles, Kant, Brentano und Dilthey*. Ebd sid, 188 ff.

¹⁰ Faust I, Tillägnet

⁶ Süddeutsche Zeitung 23.12. 2014, sid 7

⁷ GA 4 (1995), sid 268

bli en självständig iakttagare, ser hen också. En mängd hängivna människor med största engagemang inom olika naturområden – tänk bara på lidelsefulla fjärils- och fågelskådare eller på nutidens ekologiskt engagerade unga människor som investerar hela sin fritid i tålmodigt iakttagande och vårdande av sällsynta naturfenomen: de förvärvar alla sin kompetens, sitt 'säkra vetande' på helt eget sätt.

Att iaktta den egna vägen

Övande antroposofier går likartade individuella forskningsvägar. Fenomenen denne då möter behöver skyddas i den övande själens intima förborgade rum. Av detta skäl drar sig med rätta engagerade elever till Rudolf Steiner för att tillämpa vilket som helst slag av vetenskaplighet med objektivitet som mål.¹¹ Arthur Zajonc löser denna inneboende svårighet genom sin geniala formel för meditation som "besinningsfullt frågande".¹² Med tiden har många möjligheter att uppfatta och hantera detta växt fram.¹³ I samtliga fall handlar det om former för tyst uppmärksamhet genom vilken den enskilde känner sig fram i utforskade regioner av världen och i den egna själen, "var och en på sitt sätt". Det 'vetande' man på detta sätt når fram till har inget tvingande i sig. Men där det kan ske ett adekvat utbyte kring detta i samtalsform, öppnas ögonen för andra, ett "uppvaknande i andra människor", som Rudolf Steiner under brandnatten 1922/23 högtidligt namngav som en "himmelsk kult". På väg mot att uppnå detta kan det vara en hjälp när man märker att det man själv iakttagit har att göra med ting som Rudolf Steiner talade om. "Jaså, var det detta han menade!" Denna överraskande upplevelse säkrar

¹¹ Ett exempel på detta: Irene Diet: *Das Geheimnis der Sprache Rudolfs Steiners*. Dietlikon 2011

¹² Arthur Zajonc: *Aufbruch ins Unerwartete*, Stuttgart 2010

¹³ Se webbsidan för Institutet för antroposofisk meditation som initierats av Anna-Katharina Dehmelt: www.InfaMeditation.de

iakttagelsen inte genom logiska sammanlänknings, utan genom autentiskt upplevande.

Filosofen och prästen i Kristensamfundet Diether Lauenstein hänvisade deltagarna i den antroposofiska studentgruppen i Tübingen till "Höljecycleln" (föreläsningsserie om människans höljen/väsensled), den serie föredrag där Rudolf Steiner på ett engagerande sätt talar om näring och njutningsmedel, om köttnäring, frukt- och säddiet, te, kaffe och inte minst alkohol, men framförallt om de finare verkningarna på kropp och själ som den övande antroposofen kan notera hos sig själv och som kan vara oangenämt: till exempel en alltför stark känslighet mot kroppsliga besvär respektive retningar från omvärlden.¹⁴ Varje antroposof, menade Lauenstein, bör läsa denna bok en gång om året. Han rekommenderade detta som en slags test för vilka framsteg man kan notera på övningsvägen.

Den som försöker praktisera antroposofi som en väg till individuellt iakttagande under eget ansvar, en väg som även kan föra till upplevelser av ensamhet, kommer inte att ringakta innehållsrikedom i Rudolf Steiners samlade verk (GA – *Gesamtausgabe*) och inte heller de traditioner som har anknytning till denna. Det denne då gör – för att använda Rudolf Steiners bekanta utsaga – "är inte störande för någon som helst religiös bekännelse", alltså inte heller de föreställningsvärldar som hör till de som tagit emot och praktiserar antroposofin under "trohet och tro". Man behöver på inget sätt oroa sig för det.

Ur *Das Goetheanum* nr 6/2015
Övers. Göran Nilo

¹⁴ Rudolf Steiner: *Welche Bedeutung hat die okulte Entwicklung des Menschen...?* GA145